

Далибор ЈОВАНОВСКИ

УДК: 327(495.497.11):
341.22(497.7)

ПРЕГОВОРИТЕ ПОМЕЃУ СРБИЈА И ГРЦИЈА ОД 1899 ГОДИНА ЗА ПОДЕЛБА НА МАКЕДОНИЈА НА ИНТЕРЕСНИ СФЕРИ

Србија и Грција во текот на XIX век неколку пати поведоа преговори за поделба на Македонија на интересни сфери. Првите обиди беа направени во шеесеттите години на XIX век, но тие, и покрај потпишаната спогодба за сојуз помеѓу двете земји, не доведоа до одредување на линијата за разграничување на интересните сфери на двете страни во Македонија. Сличен обид беше направен и во текот на источнорумелиската криза, но и тогаш не беше постигнат договор. Двете држави посериозно се обидоа да се договорот околу поделбата на Македонија на интересни сфери на почетокот на деведесеттите години на XIX век, со преговорите кои ги водеа амбасадорите на двете земји во Цариград - Маврокордатос и Новаковиќ, како и со преговорите на српскиот пратеник во Атина, Ѓорѓевиќ, со своите грчки домаќини. Меѓутоа, поради големите разлики и овие обиди останаа неуспешни.

Иницијативата за повторно започнување на преговори помеѓу Грција и Србија, исто како и во 1892 година, дошла од Белград. Српската влада беше принудена да ѝ понуди преговори на Атина за поделба на Македонија на интересни сфери, бидејќи нејзините надежи за задоволување на поставените барања за добивање на митрополитски места во Македонија не беа исполнети со постојаното одолговлекување од страна на Портата. Српските барања во османлиската држава многу зависеа и од однесувањето на Патријаршијата, особено по прашањето на именување на владици. Токму затоа на Белград му беше потребна поддршка од Атина. Тактиката на српската влада се состоеше во постепеното затворање на конзулати во Македонија, согласно со именувањето на српски митрополити. Грците немаа причина да ја одбијат српската понуда

за преговори. Таа го имаше условот на Атина за какви било преговори со балканските држави во однос на Македонија – нејзината поделба на интересни сфери. Српскиот пратеник задолжен за преговорите, Миличевиќ, пристигнал во Атина на 20 јуни, а веќе на 23 јуни ја одржал првата средба со грчкиот премиер, Теотокис, и министерот за надворешни работи, Романос, на која било заклучено постоењето на потреба и желба за спогодба за интересните сфери во Македонија¹. Следниот ден официјално започнале преговорите помеѓу Теотокис и Романос од грчка, и Миличевиќ од српска страна. Разликите кои постоеле помеѓу двете страни во однос на Македонија, како и во претходниот период, се покажале уште на првиот состанок. Грчките претставници сакале да се дискутира само за линијата на разграничување на интересните сфери, а Миличевиќ побарал и спогодување за дејствување на атинската влада кај Патријаршијата во полза на Србите. Миличевиќ, со цел да ги наведе грчките преговарачи да разговараат и за преземање на обрски за дејствување кај Патријархот, им понудил на Теотокис и Романос отстапка од линијата која српската влада ја предложила во 1892 година, со препуштање на Мелник, Неврокоп, Костур и Берат на Грците.² Меѓутоа, оваа српска отстапка била премногу мала за Грците. Романос веднаш забележал дека нема разлика од предлогот од 1892 година, бидејќи градот Битола останал во српската сфера. Според грчкиот министер, Битола била *conditio sine qua non* за спогодбата затоа што градот е центар на грчкиот елемент во регионот. Исто како Романос, и Миличевиќ, во одбрана на своите ставови, се повикал на националниот состав на населението во регионот. Тој ја нагласил неможноста да се впушта во какви било аранжмани за границата на сферите, сè додека не му биде објаснето каква корист од самото разграничување ќе има српската страна, повторно поставувајќи

¹ ДАРМ, м-453, Миличевиќ-Ђорђевићу, Београд, 31 јула 1999, ПО, Ф-V. Српскиот историчар Михајло Војводиќ има пишувано за овие преговори (М. Војводиќ, Србија у меѓународним односима крајем XIX и почетком XX века, Београд, 1988, с. 234-235), но ние заради интересот на темата, подетално ќе го прикажеме текот на преговорите.

² исто

го прашањето за добивките кои грчката влада може да ги издејствува за Србите кај Патријархот. Грците не можеле да се согласат со ставот на Миличевиќ. Теотокис ја нагласил важноста на одредувањето на граничната линија, како главна точка на спогодбата, а сите други прашања произлегувале од разграничувањето. Грчкиот премиер својот став го поткрепил со конкретен пример. Секоја страна, според Теотокис, дејствува на целата територија на Македонија, па така Грците и Скопје го сметаат како предмет на своите аспирации. Затоа, рекол Теотокис, било потребно да дојде до спогодба за одредување на линија која ќе ја подели Македонија на северна и јужна сфера, а потоа како природна последица на спогодбата ќе биде дозволено во северната сфера слободно ширење и работа на Србите, без притоа да сретнат некаков отпор од грчка страна.³ Подобро кажано, прво граница за интересните сфери, а потоа може да се разговара за останатите прашања. Грците немаат интерес да влегуваат во аранжмани, без претходно да им бидат признати аспирациите, во конкретниов случај, од страна на Србите. Меѓутоа ниту српскиот пратеник не попуштал, нагласувајќи го српскиот интерес за зачувување на единството на Патријаршијата. Тој дури им ја најавил можноста на Грците за поголеми концесии од српска страна и тоа по принципот затворање конзулат по конзулат во зависност од исполнувањето на грчките обврски. Грците побарале време за предлозите на Миличевиќ.

Преговорите продолжиле на 26 јуни. Тогаш Романос ја изразил желбата на атинската влада да покаже искрена волја за помагање на српските барања за митрополитски места кај Патријархот. Откако Атина ја изразила својата подготвеност за помагање на српските барања, повеќе од тактички причини, преговарачите започнале да разговараат за концесиите. Миличевиќ предложил прво Фирмилијан да биде избран за скопски митрополит, а потоа Србите да ја добијат и велешко-дебарската митрополија. Исто така побарал гаранции за поставување на српски митрополити во Скопје, Велес и Призрен секогаш кога тие места

³ исто

ќе бидат испразнети.⁴ Србите, за возврат на поддршката на атинската влада на нивните аспирации, постепено ќе затвораат некои од своите конзулати во Македонија. Така, по наменувањето на Фирмилијан за скопски митрополит може да биде затворен српскиот конзулат во Серес, по изборот на српски митрополит во Велес би следело затворање на конзулатот во Битола, а откако ќе бидат дадени гаранции за постојан избор на српски митрополити во трите споменати епархии би бил затворен конзулатот во Солун.⁵ Српските предлози повторно се покажале како премногу мали за грчките очекувања. Романос ја искажал подготвеноста на Атина веднаш да се заложи за Фирмилијан, со оглед на влијанието на грчката влада кај Патријархот, но затворањето на конзулатот во Серес, сепак, е премала концесија, бидејќи како што се изјаснил грчкиот министер, српскиот елемент во тој реон бил многу мал. Затоа наместо Серес, грчката страна ја бара Битола. Кога е во прашање велешко-дебарската митрополија, грчката влада, нагласил Романос, бара затворање на солунскиот конзулат.⁶ Сепак, најтешко за грчката влада, продолжил Романос, ќе биде обврската да ја натера Патријаршијата постојано да поставува Срби на митрополитските места, бидејќи вселенската Патријаршија била непристрасна спрема народностите. Грчкиот министер, сепак, открил која е причината за наводната немоќ да се интервенира кај Патријархот. Имено, тој повторно се навратил на линијата за разграничување, барајќи за поддршка на последното српско барање, проширување на грчката интересна зона на пределот помеѓу Охридското Езеро и Дебар. Миличевик без размислување го отфрлил грчкото барање за поместување на линијата на разграничување, но и на барањето конзулатот во Битола да биде затворен во замена за поддршка околу изборот на Фирмилијан, бидејќи Битола била важна за српските интереси. Како цена за повлекувањето на линијата северно од Битола, Миличевик побарал наменување на српски митрополит во Велес. Со цел Гр-

⁴ исто

⁵ исто

⁶ исто

ците подобро да ги проучат српските барања, Миличевиќ му составил на Романос еден нацрт кој содржел седум члена, во кој всушност ги навел веќе изнесените ставови.

Откако Грците ги разгледале предлозите на Миличевиќ, преговорите продолжиле на 29 јуни. Тогаш Романос го известил српскиот себе-седник за промената на грчките барања. Со цел што побрзо да се дојде до договор со Србија, атинската влада, нагласил Романос, се откажала да бара затворање на српскиот конзулат во Битола, како концесија за поддршката кај Патријаршијата за устоличување на Фирмилијан. Наместо Битола, сега Атина барала затворање на конзулатот во Солун, покрај оној во Серес. Промената на градовите била направена како одговор на српското барање за поддршка во Велес, како основен услов. Најголемиот дел од разговорите помеѓу Романос и Миличевиќ, во оваа етапа од преговорите за одредување на интересните сфери, се одвивал околу уточнување на деталите на предложениот нацрт од страна на Миличевиќ, посебно околу членот 3 кој го регулирал темпото на затворање на српските конзулати, при што Србите би се обврзале за дадената поддршка за назначување на Фирмилијан за скопски митрополит, да ги затворат конзулатите во Солун и Серес, а битолскиот би бил затворен после назначувањето на српски митрополит во Велес.⁷ Завршувањето на овој дел од преговорите погрешно го навел српскиот пратеник да поверува во прифаќањето на српските барања од страна на владата во Атина. Тој дури добил и дозвола од кралот Александар да го отстапи Солун и ја очекувал новата средба со грчките преговарачи.

Грците го разгледале нацртот кој бил заеднички договорен помеѓу Романос и Миличевиќ, иако поголемиот дел од предлогот бил на српскиот пратеник. Во меѓувреме во Атина пристигнал грчкиот амбасадор во османлиската престолнина, Маврокордатос, кој зел учество во преговорите на средбата одржана на 1 јули. Маврокордатос бил повикан на консултации во Атина околу разговорите за склучување на грчко-осман-

⁷ исто

лиската конзуларна конвенција, но неговото доаѓање било искористено од страна на Теотокис за негово краткотрајно вклучување во преговорите. Грчкиот премиер не го направил тој потег случајно. Грчкиот амбасадор во Цариград веќе имал искуство во преговори со Србите. Неговото држење во текот на разговорите од 1 јули го навеле Миличевиќ да поверува дека во некои гледишта имал помош од Маврокордатос.⁸ Едноставно грчкиот амбасадор извонредно ја одиграл својата улога. Имено, кога се преговарало за членот 2 кој, меѓу другото, ја регулирал и обврската за грчката влада да ги поддржи српските барања за велешко-дебарската епархија, Маврокордатос изразил сомнеж за можноста да се убеди Патријаршијата да се согласи на давање и на оваа епархија, веднаш по именувањето на Фирмилијан за скопски митрополит и предложил во договорот да се нагласи „кога условите ќе го дозволат“.⁹ Токму овој негов потег беше поволен момент за Теотокис да ја нагласи невозможноста да се издејствува писмена согласност од Патријархот да поставува српски митрополити веднаш штом местата во Скопје, Велес и Призрен ќе останат празни, но Атина секогаш ќе врши влијание врз Патријархот да поставува нови српски митрополити. Грците уште повеќе ќе отстапат во поглед на членот 3. Теотокис, сосема спротивно од дотогашните преговори и изјавите на Романос, побарал Србите да ги укинат конзулатите пред Патријаршијата да ги постави српските митрополити. Миличевиќ, нормално, не се согласил со новото грчко барање. Грчкиот премиер го уверувал српскиот пратеник за искрените намери на неговата влада, но како и многу пати порано промената на грчкиот став го правдал со реакцијата на јавноста во Грција, а и работата кај Патријаршијата би им била олеснета доколку српската влада покаже добра волја¹⁰. Најверојатно Грците почувствувале од колкаво значење за Србите се овие преговори и затоа решиле да побараат нешто што многу би им ја зацврстило позицијата во јужните делови на Македонија. Миличевиќ не се согласил со

⁸ исто

⁹ исто

¹⁰ исто

барањата и уверувањата од страна на Теотокис, но преговорите не биле прекинати.

Романос и Миличевиќ продолжиле на 2 и 3 јули да го утврдуваат текстот на предлог-договорот, кој го добил својот конечен облик. Според членот 1 од нацрт договорот, грчката и српската влада се договориле заеднички да признаат во Македонија една српска и една грчка сфера на влијание кои се разграничени по линијата која започнува од Јеникале кај Родопите и се движи кон Пирин, реката Струма, градот Струмица, Радовиш, кон устието на реката Брегалница во Вардар, продолжувајќи кон планината Бабуна, преминувајќи ја реката Сатеска, преку реката Црн Дрим, завршува на Јабланица.¹¹ Согласно со членот 2, грчката влада треба да се ангажира со целото свое влијание кај Патријаршијата со цел да дојде до потврдување на Фирмилијан за скопски митрополит, а доколку околностите дозволуваат, таа ќе се ангажира кај Патријаршијата за дозвола за поставување митрополит од српска националност во Велес. Грчката влада, исто така, се ангажира да влијае кај Патријаршијата во иднина кога ќе бидат слободни митрополитските места во Скопје, Призрен и Велес да се именуваат српски митрополити.¹² Српската влада, според членот 3, се обврзува постепено да ги повлекува своите конзуларни агентства, кои во моментот се наоѓале во јужните делови на Македонија. Таа се обврзува да ги укине конзулатите во Солун и Серес во замена за назначувањето на Фирмилијан на митрополитското место и да го укине конзулатот во Битола во замена за именувањето на српски митрополит во Велес.¹³ Двете влади, согласно со членот 4, дошле до заедничка согласност за процедурата со која ќе се укинат наведените конзулати. Откако грчката влада официјално ќе потврди дека презела чекори за именување на Фирмилијан и именувањето е потврдено да се изврши во рок не подолг од еден месец, српската влада ќе ги укине конзулатите во Солун и Серес. Исто така српската влада презема должност да не ги

¹¹ ДАРМ, м-453, Миличевиќ-Вујићу, Лондон, 9 јула 1901, ПО, Ф-V.

¹² исто

¹³ исто

обновува овие конзулати, ако именувањето на Фирмилијан биде направено во наведениот период. Истата процедура се однесува и на именувањето на српски митрополит во Велес и затворањето на српскиот конзулат во Битола.¹⁴ Членот 5 предвидувал укинување на субвенциите кои пристигнувале од српската влада и организации за српските училишта во зоната на грчкиот интерес и обратно, укинување на субвенциите за грчките училишта во српската зона.¹⁵ Двете влади, согласно со членот 6, се обврзуваат да ги повикаат нивните агенти да даваат поддршка едни на други, односно грчките агенти да ги поддржуваат Србите во српската сфера, а српските да ги поддржуваат Грците во грчката сфера.¹⁶ Последниот член од нацрт договорот предвидува размена на имотите на црквите и училиштата.¹⁷

Нацрт-спогодбата била составена, но нема да биде потпишана. Причина за непотпишувањето биле Србите, односно иницијаторот на преговорите. Миличевик, при крајот на преговарачкиот процес, добил писмо од кралот Александар со наредба да не го потпишува договорот, бидејќи новите грчки предлози биле неприфатливи за Србија.¹⁸ Пратеникот на белградската влада постапил согласно со барањата на кралот. Тој, кога ги известил грчките преговарачи за неможноста да го потпише договорот, изјавил дека нацртот на договорот го носи во Белград, а дефинитивното решение на српската влада ќе биде дополнително испратено. Грчките преговарачи, Теотокис и Романос, пак, биле подготвени веднаш да го потпишат договорот за кој имале и согласност од кралот Георгиос.¹⁹ Грците немале причина да не го потпишат нацрт-договорот. Тие успеале линијата на разграничување на интересните сфери на двете страни да ја добијат согласно со своите територијални аспирации. Токму затоа на крајот на преговорите изразиле задоволство, што во овие преговори

¹⁴ исто

¹⁵ исто

¹⁶ исто

¹⁷ исто

¹⁸ ДАРМ, м-453, цит. док, Београд, прилог „д“, 31 јула 1899, ПО, Ф-V.

¹⁹ ДАРМ, м-453, цит. док, Београд, 31 јула 1899, ПО, Ф-V.

било постигнато многу повеќе, отколку во сите дотогашни разговори. Одговорот од Белград нема да пристигне, но во Атина нема да има нервоза од српското однесување. Причина за спокојството на Атина беше прашањето за наменување на Фирмилијан за скопски митрополит. Многу брзо по неуспехот на преговорите, атинската влада ќе биде во позиција на официјален Белград да му ја демонстрира својата подобра позиција по прашањето на работите во Македонија. Како и да е, и покрај сите уверувања на некои политички кругови во Белград и во Атина за непостоење на непремостливи разлики по прашањето на поделба на Македонија на интересни сфери, резултатот од преговорите на Миличевиќ од српска и Теотокис и Романос од грчка страна покажа големи и непремостливи разлики по однос на линијата која требаше да биде граница помеѓу интересните сфери на двете држави во Македонија. Всушност тоа не беше првпат Атина и Белград да не можат да се спогодат за Македонија. Едноставно, значењето на оваа, тогаш, османлиска област за двете држави го правеше договорот речиси невозможен.

(Рецензент: Проф. 9-р Кочо Сидовски)

Клучни зборови: Македонија, Атина, Белград, преговори, Романос, Теотокис, Миличевиќ.

SUMMARY

Dalibor JOVANSKI

SERBO-GREEK NEGOTIATIONS IN 1899 ABOUT PARTITION OF MACEDONIA ON SPHERE OF INFLUENCE

This supplement deals with an attempt of serbian and greek government to achieve agreement about partition of Macedonia on sphere of influence in 1899. Despite previos negative experience between two governments about the possibility of division of Macedonia on sphere of interest, serbian government proposed agreement between Belgrade and Athens in that direction. The initiative of serbian government was not illogical having into mind the need from greek suport on the question of getting bishopric place in Macedonia. That is main reason why Serbs had been prepared to make some concesion to Greek in some part of Macedonia. Nevertheless Serbs did not signed the agreement, although during the negotiations both side came to some level of understanding. Simply, aspirations of both countries in Macedonia did not allow chance to any kind of agreement.